

5. Гришина І.І. Сутність відповідальності учасників акціонерних правовідносин [Текст] / І.І. Гришина // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2014. Вип. 45. С. 26–33.

6. Єсаян Е.М. Диверсифікація джерел формування фінансових ресурсів акціонерних товариств. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr//Stati/19PDF.pdf.

7. Жорнокуй Ю.М. Закон України «Про акціонерні товариства»: позитивні та проблемні аспекти [Текст] / Ю.М. Жорнокуй // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2014. Вип. 48. С. 32–40.

8. Жук В.М. Методичні рекомендації акціонерних товариств: правовий та обліковий аспекти. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Oif_apk/2015_3/met.

9. Мамченко М.М. Поняття фінансових ресурсів в аналізі джерел формування капіталу підприємств. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npmaup/pdf_files/pdf.

10. Прокопчук Д.В. Проблеми класифікації фінансових ресурсів суб'єктів господарювання. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvntu/Prokopczuk_20_2.pdf.

УДК 657.28:658.8

Фесенко В.В.,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку, аудиту, аналізу і оподаткування,
Університет митної справи та фінансів

Остапчук І.В.,

магістрант,
Університет митної справи та фінансів

ОБЛІК ФАКТОРИНГУ ТА УПРАВЛІННЯ СУМНІВНОЮ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Фесенко В.В., Остапчук І.В. Облік факторингу та управління сумнівною дебіторською заборгованістю підприємства. Стаття присвячена проблемам управління дебіторською заборгованістю на підприємстві за допомогою факторингу. У статті досліджено сутність факторингу як фінансової послуги з погляду різних науковців, а також розглянуто поняття факторингу у нормативно-правових актах України. Проведено аналіз статистичних даних щодо сучасного стану ринку фінансових послуг і послуг факторингу в Україні, на основі даних Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. На основі досліджень праць науковців і діючого плану рахунків бухгалтерського обліку запропоновано оптимальну схему обліку факторингу у постачальника. Розроблено послідовність прийняття рішення щодо застосування факторингу, як інструменту управління сумнівною дебіторською заборгованістю.

Ключові слова: дебітор, сумнівна заборгованість, дебіторська заборгованість, облік, управління, факторинг, фінансові операції.

Фесенко В.В., Остапчук І.В. Учет факторинга и управления сомнительной дебиторской задолженностью предприятия. Статья посвящена проблемам управления дебиторской задолженностью на предприятии с помощью факторинга. В статье исследована сущность факторинга как финансовой услуги с точки зрения различных ученых, а также рассмотрено понятие факторинга в нормативно-правовых актах Украины. Проведен анализ статистических данных о современном состоянии рынка финансовых услуг и услуг факторинга в Украине, на основе данных Национальной комиссии, осуществляющей государственное регулирование в сфере рынков финансовых услуг. На основе исследований трудов ученых и действующего плана счетов бухгалтерского учета предложена оптимальная схема учета факторинга у поставщика. Разработана последовательность принятия решения о применении факторинга, как инструмента управления сомнительной дебиторской задолженностью.

Ключевые слова: дебитор, сомнительная задолженность, дебиторская задолженность, учет, управление, факторинг, финансовые операции.

Fesenko V.V., Ostapchuk I.V. Accounting for factoring and management of doubtful accounts receivable arrears of the enterprise. The article analyzes the problems of management of accounts receivable at an enterprise using factoring. In the article researched factoring as a financial service is investigated from the point of view of different scholars, as well as the concept of factoring in normative legal acts of Ukraine is considered. The analysis of statistical data on the current state of the market of financial services and factoring services in Ukraine, based on

data from the National Commission, which carries out state regulation in the field of financial services markets, was conducted. On the basis of the researches of the works of scientists and the current plan of accounting of accounts, an optimal scheme of accounting factoring from the supplier is offered. A sequence of decision-making on the use of factoring as a tool for managing doubtful receivables is developed.

Key words: debtor, doubtful debt, accounts receivable, accounting, management, factoring, financial transactions.

Постановка проблеми. Управління дебіторською заборгованістю – досить складний процес. Тому не всім підприємствам вдається ефективно управляти таким вагомим активом, як дебіторська заборгованість. І як наслідок, підприємство втрачає оборотні кошти, стає неплатоспроможним і втрачає свої позиції на ринку. Рефінансування дебіторської заборгованості займає вагомим місце в процесі управління дебіторською заборгованістю. За допомогою такого інструменту управління підприємства мають змогу в більш короткий термін трансформувати дебіторську заборгованість у грошові активи. У сучасному світі факторинг стрімко розвивається і стає одним із основних засобів рефінансування дебіторської заборгованості. В Україні ця фінансова послуга знаходиться на етапі становлення, через це відсутня чітка модель обліку таких операцій. Саме це зумовлює необхідність дослідження цього виду фінансових послуг, його застосування постачальниками як способу управління заборгованістю покупців та замовників, обліку факторингових операцій та визначення їхньої суті для правильного застосування такого інструменту підприємствами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням факторингових операцій та розвитку факторингу в Україні займалися такі науковці, як О.І. Пальчук [1], Л.В. Момот [2], Н. Дзюба [3]. Питання обліку факторингових операцій розглядали такі вчені, як О.В. Фартушняк [4], Н.С. Струк [5], Н.В. Дутова [6] та інші дослідники. Та досі серед вчених немає єдиного підходу до відображення операцій факторингу у бухгалтерському обліку постачальника продукції (товарів, послуг). Проблемам управління дебіторською заборгованістю за допомогою факторингу присвячено праці таких вітчизняних учених, як Ю.Г. Левченко [7], І.В. Фарінович [8], Я.С. Карп'як та Л.І. Ріжко [9]. Однак питання управління дебіторською заборгованістю на основі факторингу не в повній мірі висвітлено. Тому залишається актуальним і потребує постійного вивчення та аналізу.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей та обліку використання факторингу як інструменту управління дебіторською заборгованістю підприємства.

Вклад основного матеріалу. У діяльності суб'єктів господарювання розрахунки з покупцями та замовниками є невід'ємною частиною нормального функціонування. Але під час відвантаження продукції з умовами післяплати виникає дебіторська заборгованість, вплив якої на підприємство може призвести до неплатоспроможності та банкрутства. Дебіторська заборгованість є одним з найбільших наявних активів, тому так важливо налагодити ефективне управління цим активом.

В Україні управління дебіторською заборгованістю зводиться в основному до фактичного її обліку, а при-

йнятті у світовій практиці інструменти управління мало застосовувані. Хоча такі альтернативні методи управління дебіторською заборгованістю, як факторинг, прискорюють процес оборотності коштів на підприємстві. Процес управління дебіторською заборгованістю охоплює комплекс заходів, спрямованих на підвищення її якості та ймовірності надходження оплати у визначений термін.

Розглянемо детальніше сутність поняття «факторинг». Науковці дещо по-різному трактують суть факторингу як фінансової послуги. О.І. Пальчук вважає, що факторингом є процес перевідступлення банку або факторингової компанії неоплачених боргових зобов'язань, які виникають між контрагентами в процесі реалізації товарів і послуг на умовах комерційного кредиту та супроводжуються елементами юридичного, страхового, інформаційного та бухгалтерського обслуговування постачальника [1, с. 170]. У роботі Л.В. Момот говориться про те, що факторинг – це банківська операція чи комплекс послуг, наданих клієнту спеціалізованою компанією в обмін на передачу дебіторської заборгованості, з обов'язковим переходом права власності на дебіторську заборгованість [2, с. 101–102]. О.В. Добровольська стверджує, що факторинг – це комплекс фінансових послуг, що полягають у передачі права вимоги коштів (дебіторської заборгованості) за поставлену продукцію або наданні послуги банку (фактора) в одержання постачальником негайної оплати [10, с. 166].

У Законі України «Про банки і банківську діяльність» сутність факторингу визначена так: факторинг – придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог та прийом платежів [11].

Згідно з частиною 1 статті 1077 Цивільного кодексу України, за договором факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги) одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату (у будь-який передбачений договором спосіб), а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника) [12].

Відповідно до Господарського кодексу України банк має право укласти договір факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги), за яким він передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони за плату, а друга сторона відступає або зобов'язується відступити банку своє право грошової вимоги до третьої особи [13].

В загальному вигляді факторинг можна розглядати як фінансові послуги, що надаються факторинговими відділами банків і факторинговими компаніями клієнтам, у вигляді надання фінансування постачальни-

кам в обмін на отримання права вимоги дебіторської заборгованості, адміністрування дебіторської заборгованості покупців і замовників і забезпечення кредитних ризиків, за певну винагороду, визначену у договорі факторингу.

У факторинговій операції зацікавлені усі сторони. Постачальник отримує негайне погашення дебіторської заборгованості, прискорює оборотність коштів і покращує платоспроможність підприємства. Вигідним є факторинг і для покупців, адже вони можуть розраховувати на те, що постачальник надасть товари з відстрочкою оплати і вони зможуть не відволікати власні кошти певний час. Для фактора позитивним є отримання відсотків за факторингове обслуговування, які можуть становити від 5% до 20% від вартості відвантаженої продукції.

Факторингові послуги в Україні можуть надаватися лише двома установами, такими як:

1. Комерційні банки, які мають право надавати своїм клієнтам послуги факторингу.

2. Фінансові компанії, які мають право надавати факторингові послуги. Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» факторинг віднесено до фінансових операцій [14], а у Положенні «Про Державний реєстр фінансових установ» [15] зазначено, що фінан-

сова компанія – фінансова установа, яка надає фінансові послуги, державне регулювання яких відповідно до законодавства віднесено до компетенції Нацкомфінпослуг, та яка не є страховиком, фінансовою установою, яка надає послуги з накопичувального пенсійного забезпечення, фінансовою установою – юридичною особою публічного права, а також кредитною установою, у тому числі кредитною спілкою та ломбардом.

Отже, відповідно до чинного законодавства в Україні факторингові послуги можуть надавати фінансові компанії, у яких у Свідоцтві про реєстрацію фінансової установи зазначено серед переліку фінансових послуг факторинг.

Інформація про стан ринку факторингових послуг наведена через діяльність фінансових компаній. Вся інформація про фінансові послуги, в тому числі і факторингові, міститься на сайті Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Кількість фінансових компаній в Україні постійно збільшується, а частка в них факторингових компаній є значною. На рис. 1 наведено динаміку загальної кількості фінансових і факторингових компаній в Україні за 2013–2017 рр. З рисунку видно, що факторингові компанії займають значну частку в загальній кількості фінансових компаній. Найбільша кількість компаній, які надають факторингові послуги випала на 2016 рік, в наступному році кількість скоротилася на 53 компанії. Загалом кількість факторингових компаній до 2017 року зростала, що свідчить про попит на цю послугу.

Побачити повну картину щодо стану ринку факторингових послуг можна за допомогою такого показника, як вартість договорів факторингу (рис. 2).

З рис. 2 видно, що кількість договорів у 2015 році стрімко зросла, натомість вартість договорів залишилася майже незмінною. Тобто велика кількість постачальників скористалась послугами факторингу, але суми фінансування по кожному клієнту були не великими, що є вигідним для факторингових компаній. В 2017 році ситуація змінилась, було укладено 29048 договорів на загальну вартість 31363,4 млн. гривень, що на 85,7% більше ніж в попередньому році.

Отже, попит на факторингові послуги в Україні активно розвивається. Через дефіцит коштів, нестабільну економіку і ризик неплатежів за договорами поставки підприємства все частіше використовують факторинг як інструмент мінімізації кредитних ризиків.

Актуальним є питання відображення факторингових операцій в обліку. Задля уникнення викривлень у фінансовій та податковій звітності підприємств, постачальникам необхідно правильно обліковувати факторинг. В Україні не існує чітких методичних рекомендацій щодо обліку факторингових операцій.

Рис. 1. Чисельність фінансових та факторингових компаній в Україні за 2013-2017 роки

Джерело: складено за даними Нацкомфінпослуг [16]

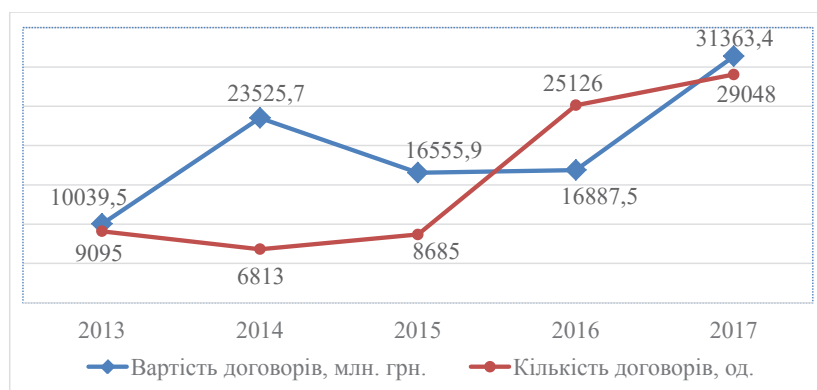

Рис. 2. Динаміка показників за договорами факторингу в Україні за 2013–2017 рр.

Джерело: складено за даними Нацкомфінпослуг [16]

Тому виникають проблемні питання в практичній роботі і підприємствам доводиться обліковувати такі операції опираючись на план рахунків та власний досвід.

Через відсутність у Плані рахунків бухгалтерського обліку спеціальних рахунків для обліку факторингу, схема відображення операцій в обліку може бути різною. Для бухгалтерського обліку важливим є розподіл факторингу на факторинг з регресом та факторинг без права регресу. При факторингу з правом регресу, у випадку несплати боргу покупцем, фактор має право потребувати від постачальника повернення виплаченого авансу. Тобто всі ризи лежать на постачальнику, на відмінну від факторингу без права регресу, де всі ризики бере на себе фактор.

На практиці схема обліку даних різновидів факторингу може бути однаковою. Відмінність в обліку проявляється у випадку несплати боргу покупцем при факторингу з регресом.

Н. Дзюба пропонує відносити витрати з факторингових операцій на субрахунок 952 «Інші фінансові витрати» [3, с. 35–41]. Відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків на субрахунку 952 «Інші фінансові витрати» ведеться облік витрат, пов'язаних із залученням позикового капіталу, зокрема витрат пов'язаних з нарахуванням відсотків за договорами кредитування (крім банківських кредитів), фінансового лізингу тощо [17]. З огляду на те, що факторинг відносять до кредитних операцій відповідно до українського законодавства, дана пропозиція є цілком обгрунтованою.

Н.С. Струк також пропонує використовувати позабалансовий рахунок 05 при передачі права грошової вимоги. Для відображення наданого фінансування дослідниця пропонує відкрити субрахунок 607 «Отримане фінансування за договором факторингу» [5, с. 221–228]. Облік факторингу може бути проводитись такими бухгалтерськими проведеннями (табл. 1).

На сьогодні існує декілька інструментів управління дебіторською заборгованістю, таких як кредит, вексель, форфейтинг та факторинг. Тому підприємству необхідно чітко розуміти доцільність застосування кожного інструменту, зокрема факторингу, в різних ситуаціях. На основі проведеного дослідження розроблено загальну модель прийняття рішення, щодо

застосування факторингу як інструменту управління дебіторською заборгованістю.

На першому етапі створюється реєстр дебіторів за такими критеріями як «дата відвантаження», «термін надання відстрочки платежу», «сума заборгованості», «кінцева дата сплати заборгованості». З даного реєстру відбираються дебітори, які відповідають певним критеріям. Під такі критерії потрапить лише заборгованість, термін сплати якої настає менше ніж через 12 місяців після дати відвантаження. Зумовлено це тим, що факторингові компанії приймають на обслуговування лише клієнтів з короткостроковою заборгованістю, задля зменшення ризиків несплати. Не приймається на обслуговування зобов'язання фізичних осіб, пов'язаних осіб та покупців, які є кредиторами постачальника.

На другому етапі необхідно провести аналіз відібраних дебіторів. Зробити перевірку карток дебіторів, на рахунок несвоєчасної сплати заборгованості в минулому та аналіз фінансової звітності для підтвердження платоспроможності дебітора. Зазвичай, такий аналіз дебіторів робиться ще на етапі укладання договору з покупцями та замовниками.

Результатом наступного етапу є визначення необхідності операцій факторингу за кожним дебітором. Якщо сума заборгованості контрагента є незначною для підприємства і суттєво не впливає на фінансову стійкість, то використання факторингу, щодо таких дебіторів є недоцільним.

На четвертому етапі ми маємо вибірку дебіторів, заборгованість яких потребує рефінансування. Перед поставкою такої заборгованості на факторингове обслуговування, необхідно оцінити можливість здійснення даної операції. По-перше, потрібно звернути увагу на вибір фінансової установи. Оптимальним варіантом буде установа з розміром авансового платежу 80–90%, та терміном перевірки документів 5–10 днів. У такому випадку підприємство у досить швидкий час отримає основну частину боргу, чим збільшить свої оборотні кошти. По-друге, постачальнику необхідно визначитися з видом факторингу. Факторинг без права регресу означає, що у разі несплати покупцем боргу, всі ризики на себе бере фактор. Факторинг з регресом – це вид факторингової операції, при якій фактор, у разі

Таблиця 1

Основні бухгалтерські проведення з відображення операції факторингу з регресом

№	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	Відвантажено товари, продукцію, послугу	36	70
2	Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	70	641
3	Відображено переуступлення права боргових вимог	685	36
4	Відображено суму, що підлягає фінансуванню	952	685
5	Отримано фінансування від фактора	311	681
У випадку погашення дебітором усієї суми боргу за договором			
6	Нарахована винагорода фактору	952	685
7	Здійснено остаточний розрахунок за факторингом (Перераховано фактором залишок суми боргу за вирахуванням плати за обслуговування)	311	685
8	Відображено взаємозалік за факторингом	685	361
У випадку непогашення дебітором суми боргу			
6	Нараховані та сплачені комісійні фактору	952 685	685 311
7	Відображено повернення авансу фактору	681	311

не отримання коштів від покупців, має право вимагати повернення боргу від постачальника. Такий вид факторингу застосовується досить рідко.

На останньому етапі підприємство має зробити висновок, на основі проведеного аналізу, щодо необхідності і можливості застосування факторингу в певний період до певних дебіторів.

Висновки з даного дослідження. Факторинг є важливим інструментом в управлінні дебіторською заборгованістю, прискорює оборотність коштів, через погашення дебіторської заборгованості, сприяє розширенню виробництва. У статті розглянуто сучасний стан ринку факторингових послуг в Україні, на основі статистичних даних Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансо-

вих послуг. У науковій літературі облік факторингу відображений по-різному. На основі досліджень праць науковців і діючого плану рахунків бухгалтерського обліку запропоновано оптимальну схему обліку факторингу у постачальника. Для підприємств актуальним питанням є прибутковість факторингу, для цього необхідно визначити необхідність застосування факторингу та умови на яких буде здійснюватися фінансування. У статті запропоновано загальну модель прийняття рішення щодо застосування факторингу як інструменту управління дебіторською заборгованістю. З даної моделі підприємству необхідно опрацювати п'ять етапів, для прийняття рішення про доцільність та прибутковість застосування факторингу на підприємстві.

Список використаних джерел:

1. Пальчук О.І. Факторинг як специфічна фінансова послуга. Вісник Національного університету «Львівська Політехніка». Серія «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку». 2010. № 682. С. 168–173.
2. Момот Л.В. Розвиток факторингу в Україні. Наукові праці НУХТ. 2015. № 2. С. 100–107.
3. Дзюба Н. Факторинг чисто фінансова услуга. Налоги и бухгалтерский учет. 2009. № 36–37 (1220–1221). С. 35–41.
4. Фаргушняк О.В. Деякі аспекти відображення факторингових операцій в обліку. Економіка розвитку. 2008. № 2(46). С. 67–69.
5. Струк Н.С. Фінансово-облікове забезпечення факторингових партнерських угод в Україні. Вісник нац. університету «Львівська політехніка». 2009. № 647. С. 221–228.
6. Дутова Н.В. Особливості бухгалтерського та податкового обліку факторингових операцій у постачальників. Збірник наукових праць «Економіка і організація управління». 2017. № 1(25). URL: <http://jeou.donnu.edu.ua/article/view/3982> (дата звернення: 30.11.2018).
7. Левченко Ю.Г. Управління дебіторською заборгованістю за рахунок факторингу. Формування ринкових відносин в Україні. 2014. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2014_6_40 (дата звернення: 05.12.2018).
8. Фариневич І.В. Формування моделі управління дебіторської заборгованості торгівельних підприємств на засадах факторингу. Інтелект XXI. 2015. № 5. С. 115–121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/int_XXI_2015_5_18 (дата звернення: 05.12.2018).
9. Карп'як Я.С., Ріжко Л.І. Факторинг як інструмент вирішення фінансових проблем підприємства. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2009. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/2708/1/12.pdf> (дата звернення: 09.12.2018).
10. Добровольська О.В. Ринки факторингових послуг: проблеми розвитку та перспективи. Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету. 2015. № 1(31). С. 166–169.
11. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення: 05.12.2018).
12. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України, 2003, №№ 40-44, ст. 356. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 05.12.2018).
13. Господарський Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України, 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст. 144. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 05.12.2018).
14. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14> (дата звернення: 05.12.2018).
15. Про затвердження Положення про Державний реєстр фінансових установ: Розпорядження від 28.08.2003 № 41 / Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0797-03> (дата звернення: 06.12.2018).
16. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг URL: <https://www.nfr.gov.ua/> (дата звернення: 07.12.2018).
17. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.99 р. № 291 / Міністерство фінансів України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> (дата звернення: 30.11.2018).